

ОБ'ЄКТ УМИСНОГО ТА НЕОБЕРЕЖНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА (СТ.СТ. 411 ТА 412 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)

Є.С. Ковалевська

*головний юрисконсульт Департаменту
проблемних активів*

*ПАТ «Акціонерний комерційний
промислово-інвестиційний банк»,
здобувач ВНЗ «Національна академія управління»*

Постановка проблеми. Питання безпосереднього об'єкта умисного та необережного знищення або пошкодження військового майна (ст.ст. 411 та 412 Кримінального кодексу України (далі — КК України) [1] висвітлено у вітчизняній кримінально-правовій літературі досить поверхово та неоднозначно.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У рамках розкриття елементів складу злочинів, передбачених ст.ст. 411 та 412 КК України, визначення безпосереднього об'єкта досліджуваних злочинів давали М.І. Бажанов, М.В. Васильєв, С.І. Дячук, М.І. Карпенко, С.І. Селецький, В.Г. Сизранцев, А.А. Тер-Акопов та М.І. Хавронюк.

Мета статті полягає у визначенні змісту безпосереднього об'єкта злочинів, передбачених ст.ст. 411 та 412 КК України, за допомогою аналізу теоретичних доробок науки кримінального права та чинних нормативно-правових актів.

Основні результати дослідження. Важливим елементом військових злочинів є об'єкт посягання. Саме об'єкт дозволяє розкрити соціальну сутність військового злочину, з'ясувати його суспільно небезпечні наслідки, сприяє правильній кваліфікації діяння, відмежуванню його від суміжних, суспільно небезпечних посягань.

У вітчизняній теорії кримінального права загальноприйнятою є триступенева класифікацією об'єктів злочинів «по-вертикалі» — загальний, родовий, безпосередній (основою для якої були філософські категорії: «загальне», «особливе», «одиночне») та двоступенева класифікація об'єктів «по-горизонталі», сутність якої полягає в тому, що на рівні безпосереднього об'єкта злочину розрізняють основний та додатковий об'єкти [2, с. 57-58].

Розглянемо родовий об'єкт умисного та необережного знищення або пошкодження військового майна, яким, відповідно до ст. 401 КК України, є встановлений законодавством порядок несення або проходження військової служби (військовий правопорядок). Як вірно зазначає М.І. Панов, військовий правопорядок — це сукупність суспільних відносин, що виникають і функціонують у процесі проходження військової служби всіма військовослужбовцями, їх службової і бойової діяльності, які регламентуються правовими нормами чинного законодавства і правилами співжиття у військових колективах [3, с. 11].

Поряд з загальними принципами, які притаманні всьому правопорядку, військовому правопорядку, як його складовій, притаманні також послідовний централізм в керівництві Збройних Сил України (далі — ЗСУ), безумовність військового підпорядкування («воинского повиновения»), суворота військова дисципліна та інші специфічні риси. Дані особливості військового правопорядку вимагають специфічних правових норм, в тому числі кримінально-правових, які забезпечують його захист [4, с. 36].

Для того, щоб визначити чи мало місце посягання на порядок несення або проходження військової служби, необхідно встановити, чи врегульовані суспільні відносини, на які було здійснено посягання, відповідними нормативними актами та чи покладено на військовослужбовця обов'язок чинити певним чином або утримуватися від певних дій.

Для правильної кваліфікації вчиненого важливо встановити проти якої частини порядку несення або проходження служби було направлено діяння, тобто що є безпосереднім об'єктом військового злочину [4, с. 47-48].

Ознаки родового об'єкта умисного та необережного знищення або пошкодження військового майна (поряд з іншими ознаками складу) є вирішальною для відмежування досліджуваних злочинів від суміжних складів злочинів проти основ національної безпеки, власності, довкілля тощо, які пов'язані з пошкодженням або знищенням майна.

Для дослідження об'єкта умисного та необережного знищення або пошкодження військового майна вважаємо за доцільне в межах поняття військового злочину виділити більш вузьку групу посягань, а саме злочини проти порядку збереження та користування військовим майном. Дана група об'єднує злочини, передбачені ст.ст. 410-413 КК України.

Об'єкт (видовий об'єкт) цих злочинів визначають як право власності на військове майно, а також установлений порядок зберігання військового майна, який зобов'язує кожного військовослужбовця дбайливо берегти зброю, техніку, бойові припаси та інше військове майно, правильно користуватися ним, обслуговувати їх та експлуатувати, охороняти від псування, втрати, знищення та пошкодження. Додатковим факультативним об'єктом можуть бути життя і здоров'я, воля, честь і гідність людини, громадська безпека [3, с. 74].

Основний безпосередній об'єкт злочинів, передбачених ст.ст. 411 та 412 КК України, збігається. Г.М. Анісімов ототожнює безпосередній об'єкт умисного та необережного знищення або пошкодження військового майна з названим видовим об'єктом злочинів, передбачених ст.ст. 410-413 КК України. Ряд вчених відносять до основного безпосереднього об'єкта досліджуваних злочинів лише одну з частин визначеного вище видового об'єкта:

— право власності на військове майно (С.І. Дячук) [5, с. 533]. М.І. Хавронюк конкретизує його як порядок здійснення права власності щодо військового майна [6, с. 942];

— встановлений порядок зберігання військового майна, який зобов'язує кожного військовослужбовця дбайливо зберігати зброю, бойові припаси, засоби пересування, військову та спеціальну техніку чи інше військове майно

(М.В. Васильєв [7, с. 142], М.І. Карпенко [8, с. 78], С.І. Селецький [9, с. 371], В.Г. Сизранцев [10, с. 99], А.А. Тер-Акопов [11, с. 86]).

Висуваються й інші думки щодо визначення безпосереднього об'єкта умисного та необережного знищення або пошкодження військового майна. Наприклад, М.І. Бажанов об'єднуючи безпосередній об'єкт злочинів, передбачених ст.ст. 410-413 КК України, визначає його як порядок використання військового майна [12, с. 500-501].

Вважаємо, не слід обмежувати об'єкт злочинів, передбачених ст.ст. 411 та 412 КК України, лише порядком збереження або використання військового майна. Знищення або пошкодження військового майна наносить шкоду або створює загрозу заподіяння шкоди не лише порядку його збереження, а й взагалі праву власності на військове майно. Приклад: знищення військового майна, в результаті якого воно повністю перестає існувати або повністю стає непридатним до використання за своїм призначенням. В першому випадку право власності на військове майно припиняється у зв'язку зі знищенням такого майна (ч. 1 ст. 349 Цивільного кодексу України) [13]. У другому випадку – внаслідок набуття майном непридатного стану (за неможливості або економічної недоцільності його відновлення і використання) здійснюється списання військового майна, закріпленого за військовими частинами (ст. 16 Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах) [14].

Підтримуємо думку науковців, які визначають об'єкт злочину як суспільні відносини, на які посягає злочин, завдаючи їм певної шкоди, і які поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність [15, с. 100-101]. Для розкриття сутності військових злочинів, передбачених ст.ст. 411 та 412 КК України, вважаємо вдалою позицію В.П. Базова, який виділяє наступні елементи суспільних відносин, на які в їх сукупності посягає військовий злочин: предмет відносин; суб'єкти (носії) цих відносин; зв'язок, що існує між суб'єктами відносин з приводу предмета відносин та умови реалізації відносин, що встановлюються державою у відповідних нормах права (нормативний елемент) [16, с. 58]. Незважаючи на те, що всі елементи суспільних відносин виступають у єдності, кожен із них по-своєму відображає певну сторону цих відносин.

На нашу думку, для усестороннього розуміння безпосереднього об'єкта злочинів, передбачених ст.ст. 411 та 412 КК України, доцільно розглядати його як систему суспільних відносин, яка, як вірно зазначає В.Я. Тацій, являє собою цілісну систему елементів, які її утворюють і які відповідним чином взаємозалежні і взаємодіють між собою [15, с. 102]. При цьому необхідно враховувати, що такі відносини є складовою частиною військово-правових відносин, як урегульованих нормами права суспільних відносин між певною категорією громадян зі спеціальним статусом та структурними елементами, утвореннями військової сфери, державними органами, які є складовими воєнної організації суспільства [17, с. 184].

Предметом суспільних відносин є певні блага, з приводу яких виникають відносини [16, с. 58]. На нашу думку, предмет суспільних відносин, які

охороняються ст.ст. 411 та 412 КК України, збігається з предметом вказаних злочинів.

Тобто предметом суспільних відносин, які становлять об'єкт умисного та необережного знищення або пошкодження військового майна, є різноманітне військове майно, а саме зброя, боєприпаси, засоби пересування, військова та спеціальна техніка та інше військове майно.

Поняття «військове майно» охоплює будь-які речі матеріального світу, яким притаманні відповідні ознаки фізичного, економічного та юридичного характеру, у тому числі і предмети прямо перелічені в диспозиції ст.ст. 411 та 412 ККУ [5, с. 533].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» військове майно – це державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями ЗСУ. До військового майна належать будинки, споруди, передавальні пристрої, всі види озброєння, бойова та інша техніка, боєприпаси, пально-мастильні матеріали, продовольство, технічне, аеродромне, шкільське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно, майно зв'язку тощо [18], а також кошти [19].

Усе майно ЗСУ має своє цільове призначення, залежно від якого розподіляється на такі види: хімічне, речове, продовольче, санітарно-технічне майно, озброєння, боєприпаси, бойова техніка та ін. При цьому деяке військове майно за своїми якостями нічим не відрізняється від іншого державного чи приватного майна. Особливий статус військового майна зумовлений закріпленням його на праві оперативного управління за військовими частинами, закладами, установами та організаціями ЗСУ. Тобто знаходження майна на балансі військової частини або в користуванні у військовослужбовця дає можливість зробити висновок про те, що певне майно є предметом військового, а не загальнокримінального злочину. Момент набуття статусу військового закон пов'язує з моментом надходження його до ЗСУ і закріплення за військовою частиною (ст. 3 Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України») [18].

За результатами розгляду предмета суспільних відносин, як складової об'єкта умисного та необережного знищення або пошкодження військового майна, можемо визначити суб'єктів, тобто носіїв цих суспільних відносин.

Військові відносини характеризуються особливим фактичним змістом та обов'язковою присутністю особливих суб'єктів [17, с. 236]. Як зазначалося, військове майно за формою власності є державним майном. Від імені та в інтересах держави Україна право власності здійснюють відповідно органи державної влади (ч. 2 ст. 326 Цивільного кодексу України) [13]. Специфічний порядок здійснення права власності щодо військового майна обумовлений його особливим статусом. Міністерство оборони України як центральний орган управління ЗСУ здійснює відповідно до закону управління військовим майном [18].

Тобто з однієї сторони суб'єктом досліджуваних відносин виступає держава Україна. Вона реалізує свої права та обов'язки обумовлені правом влас-

ності на військове майно через державні органи (Міністерство оборони України), які наділяє правом управління таким майном.

З другої сторони суб'єктами суспільних відносин зазвичай виступають військовослужбовці та військовозобов'язані під час проходження ними навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів. Інші громадяни (цивільні особи) можуть виступати суб'єктами досліджуваних відносин лише в установлених законом рамках (наприклад, як співучасники (організатор, підбурювач або пособник) умисного знищення або пошкодження військового майна).

Правильне визначення об'єкта злочину, зокрема, суб'єкта суспільних відносин, поставлених під охорону ст.ст. 411 та 412 КК України, має визначальне значення при кваліфікації умисного або необережного знищення або пошкодження військового майна, що перебуває у власності військових формувань інших держав, міжнародних організацій на території України. Такі діяння посягають на право власності на чуже майно, а не на право власності держави Україна на військове майно, не завдають шкоди встановленому в Україні порядку несення військової служби, а тому кваліфікується за ст.ст. 194 або 196 КК України за наявності всіх ознак складу відповідного злочину [20, с. 172].

Останніми елементами системи суспільних відносин є зв'язок, що існує між суб'єктами відносин з приводу предмета відносин та умови реалізації відносин, що встановлюються державою у відповідних нормах права.

Суспільна сутність відносин власності полягає в тому, що власник має можливість володіти, користуватися та розпоряджатися належним йому майном відповідно до закону за своєю волею, а всі інші члени суспільства повинні не перешкоджати власнику у його можливостях (ст.ст. 316, 317 Цивільного кодексу України) [13]. Ці права та обов'язки лише частково складають зміст суспільних відносин, що поставлені під охорону ст.ст. 411 та 412 КК України.

Специфіка кримінальної протиправності злочинів проти військової служби полягає в тому, що військові злочини, будучи банкетними, порушують не лише відповідну кримінально-правову заборону, але і правила військової служби, закріплені у військових уставах, інших законах та нормативно-правових актах. Зміст кожного військового злочину можна зрозуміти лише за допомогою аналізу певних військово-правових норм, за порушення яких передбачена відповідальність [21, с. 6].

Статут внутрішньої служби Збройних Сил України до загальних обов'язків військовослужбовців відносить обов'язок утримувати в готовності до застосування закріплене озброєння, бойову та іншу техніку, берегти державне майно (ч. 6 ст. 11 Статуту) [22].

На окремі категорії військовослужбовців покладені додаткові обов'язки зі збереження військового майна. Наприклад, командир (начальник) зобов'язаний: організувати експлуатацію, збереження і використання за призначенням казармено-житлового фонду, комунальних споруд, інженерних мереж, наданих для розквартирування військових частин і підрозділів; організувати та здійснювати заходи, спрямовані на захист озброєння, боєприпасів, бойової та іншої техніки і майна від зброї масового ураження, звичайних засобів ураження тощо (ст. 59 Статуту внутрішньої служби ЗСУ) [22].

Тобто зв'язок, що існує між суб'єктами відносин з приводу предмета відносин, полягає, з однієї сторони, у праві власності держави щодо військового майна, яке виражене в праві володіти, користуватися та розпоряджатися військовим майном шляхом закріплення його на праві оперативного управління за військовими частинами, закладами, установами та організаціями ЗСУ, а з іншої сторони, в ряді обов'язків, які покладені на військовослужбовців законами, військовими статутами, інструкціями, наказами та іншими спеціальними нормативними актами, що містять правила поведінки військовослужбовців по відношенню до військового майна, та, у разі їх виконання, виключають можливість пошкодження або знищення такого майна. Сукупність таких правил складає порядок збереження військового майна, який є складовою частиною безпосереднього об'єкта злочинів, передбачених ст.ст. 411 та 412 КК України.

Висновки. Узагальнюючи викладене, пропонуємо розглядати безпосередній об'єкт умисного та необережного знищення або пошкодження військового майна як систему, що складається з двох взаємопов'язаних складових, яким злочинами, передбаченими ст.ст. 411 та 412 КК України, завдається реальна шкода чи створюється загроза заподіяння такої шкоди та які поставлені під охорону законодавством України про кримінальну відповідальність. До складових безпосереднього об'єкта умисного та необережного знищення або пошкодження військового майна вважаємо за доцільне віднести:

1) суспільні відносини, які забезпечують реалізацію державою права власності на військове майно, що за змістом включають право володіння, користування та розпорядження таким майном, через закріплення його на праві оперативного управління за військовими частинами, закладами, установами та організаціями ЗСУ;

2) суспільні відносини з реалізації установленого порядку зберігання військового майна, закріпленого в законах, військових статутах, інструкціях, наказах та інших спеціальних нормативних актах, що містять правила поведінки військовослужбовців по відношенню до військового майна та вимагають виконання обов'язків, які б виключали можливість пошкодження або знищення такого майна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05 квітня 2001 року [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>

2. *Клименко В.А.* Кримінальне право в запитаннях і відповідях. Загальна частина: Посіб. для підготовки до іспитів/ В.А. Клименко. — К. : Атіка, 2003. — 288 с.

3. Злочини проти встановленого порядку несення військ служби (військові злочини) / [Г.М. Анісімов, Ю.П. Дзюба, В.І. Касинюк та ін.]; за ред. М.І. Панова. — Харків: Право, 2011. — 184 с.

4. Советское уголовное право. Воинские преступления / [Х.М. Ахметшин, Ф.С. Бражник, А.А. Вихров и др.]; под ред. Горного А.Г. — М. : Военный институт, 1978. — 427 с.

5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2 т. — Т. 2 / [П.П. Андрушко, Т.М. Арсенюк, О.Ф. Бантишев та ін.]; за заг. ред. П.П. Андрушка,

В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. — [3-тє вид., перероб. та доп.]. — К. : Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. — 624 с.

6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А.М., Брич Л.П., Грищук В.К. та ін.]; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — [3-тє вид., переробл. та доповн.]. — К. : Атіка, 2003. — 1056 с.

7. Воинские преступления / [Ахметшин Х.М., Васильев Н.В., Герцензон А.А. и др.]. — М. : Военно-юридическая академия, 1956. — 256 с.

8. *Карпенко М.І.* Військові злочини: характеристика, методика розслідування та запобігання: посібник / За заг. ред. д.ю.н., проф. В.К. Матвійчука. — К. : ВД Дакор, 2013. — 472 с.

9. *Селецький С.І.* Кримінальне право України. Особлива частина. Навчальний посібник / С.І. Селецький. — К. : Центр навчальної літератури, 2008. — 496 с.

10. *Сызранцев В.Г.* Воинские преступления: Комментарий к главе 33 УК РФ / Сызранцев В.Г. — СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. — 304 с.

11. Закон об уголовной ответственности за воинские преступления. Комментарий / [Ахметшин Х.М., Медведев А.М., Самойлов Е.М. и др.] / под. ред. Горного А.Г. — М. : Юридическая литература, 1986. — 160 с.

12. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник / [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін., В.І. Борисов та ін.]; за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — [2-є вид., переробл. і доп.]. — К. : Юрінком Інтер, 2005. — 544 с.

13. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV від 16 січня 2003 року [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

14. Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах: затверджене постановою Кабінету Міністрів України №1225 від 4 серпня 2000 року // [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1225-2000-%D0%BF>

15. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник / [Бажанов М.І., Баулін Ю.В. Борисов та інші]; за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — [2-є вид., переробл. і доп.]. — К. : Юрінком Інтер, 2005. — 480 с.

16. *Базов В.П.* Воєнні злочини: Навч. посібник / В.П. Базов. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 336 с.

17. *Богуцький П.П.* Правовий режим військового права у контексті системотворення українського права / П.П. Богуцький // Юридична наука. — 2011. — № 6. — С. 182-186.

18. Про правовий режим майна у Збройних Силах України: Закон України № 1075-XIV від 21 вересня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 48. — С. 407

19. Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі: затверджене Постановою Верховної Ради України № 243/95-ВР від 23 червня 1995 року [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/243/95-%D0%B2%D1%80>

20. *Хавронюк М.І.* Військові злочини: Коментар законодавства / М.І. Хавронюк, С.І. Дячук, М.І. Мельник; відп. ред.: М.Д. Дрига, В.І. Кравченко. — К.: Вид-во А.С.К., 2003. — 272 с.

21. Преступления против военной службы: Учебник для вузов / [Ахметшин Х.М., Петухов Н.А., Тер-Акопов А.А., Уколов А.Т.]; под. ред. Н.А. Петухова. — М. : Изд-во НОРМА, 2002. — 208 с.

22. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: затверджений Законом України № 548-XIV від 24 березня 1999 року [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/548-14>

Ковалевська Є.С. Об'єкт умисного та необережного знищення або пошкодження військового майна (ст.ст. 411 та 412 Кримінального кодексу України)

У статті досліджується безпосередній об'єкт умисного та необережного знищення або пошкодження військового майна на підставі аналізу кримінально-правової літератури та чинних нормативно-правових актів. Запропоноване нове системне розгорнуте визначення об'єкта злочинів, передбачених ст.ст. 411 та 412 КК України.

Ключові слова: об'єкт злочину, військовий злочин, військове майно, знищення або пошкодження військового майна.

Ковалевская Е.С. Объект умышленного и неосторожного уничтожения либо повреждения военного имущества (ст.ст. 411 и 412 Уголовного кодекса Украины)

В статье исследуется объект умышленного и неосторожного уничтожения либо повреждения военного имущества основываясь на анализе уголовно-правовой литературы и действующих нормативно-правовых актов. Предложено новое системное расширенное определение объекта преступлений, предусмотренных ст.ст. 411 и 412 УК Украины.

Ключевые слова: объект преступления, воинское преступление, военное имущество, уничтожение либо повреждение военного имущества.

Kovalevska Y.S. The object of willful and negligent military property destruction or damage (Articles 411 and 412 of the Criminal Code of Ukraine)

This article examines the object of willful and negligent military property destruction or damage based on an analysis of the criminal law literature and existing regulations. The author proposes a new expanded definition of the object of offenses specified in Articles 411 and 412 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: object of the crime, military crime, military property, military property destruction or damage.

Стаття надійшла до редакції 11.08.2013.